

De tucht van de markt

Vraag een willekeurige econoom naar de gevolgen van meer concurrentie voor de productiviteit van arbeid en kapitaal en het antwoord zal ongetwijfeld luiden dat tussen concurrentie en productiviteit een sterk positief verband bestaat. Dit verband levert een belangrijke motivatie voor tal van de recente maatregelen met betrekking tot privatisering en deregulering, zie bijvoorbeeld Van Hulst,¹ en men gebruikt het vaak als verklaring voor de ondergang en de geringe productiviteit van het communistische systeem. Bovendien wordt dit verband vaak zo sterk positief geacht dat het in staat is de negatieve gevolgen van het produceren op een kleinere schaal te compenseren. Dit speelt met name een rol bij de privatisering van natuurlijke monopolies waar sprake is van stijgende schaalopbrengsten, zoals de post en telecommunicatie sector, de electriciteitsproductie en het openbaar vervoer.

Vraag een willekeurige econoom naar een wetenschappelijke onderbouwing van dit positieve verband tussen concurrentie en productiviteit en hij zal het antwoord waarschijnlijk schuldig blijven. Inderdaad is er over dit vraagstuk in de wetenschappelijke literatuur verbazingwekkend weinig verschenen. Uiteraard is het probleem of meer concurrentie leidt tot lagere consumentenprijzen daarentegen wel veelvuldig onderzocht en er is een grote hoeveelheid materiaal dat dit laatste verband bevestigt. Echter, in dergelijke studies gaat men er vrijwel altijd van uit dat de hoeveelheden arbeid en kapitaal om een bepaalde hoeveelheid eindproduct te maken, dat wil zeggen de productiviteit van arbeid en kapitaal, niet afhangen van de marktstructuur. Indien meer concurrentie daarentegen zou leiden tot een efficiëntere benutting van arbeid en kapitaal, zou dat een extra pleidooi voor meer competitie betekenen. Een overzicht van de theoretische literatuur hierover, alsmede een empirisch onderzoek hiernaar, is te vinden in een recent verschenen artikel van Stephen Nickell.²

De theoretische literatuur levert overwegend een ondersteuning voor het vermeende positieve verband tussen concurrentie en productiviteit, ofschoon niet op een buitengewoon overtuigende wijze. De zienswijze dat arbeiders en managers een gedeelte van buitensporige overwinsten, resulterende als het gevolg van monopolieposities, kunnen gebruiken om minder hard te werken is nogal simplistisch. Zowel in meer als minder concurrerende bedrijfstakken zullen aandeelhouders trachten dergelijk gedrag te voorkomen. In meer concurrerende bedrijfstakken hebben aandeelhouders echter meer vergelijkingsmateriaal voor handen en kunnen zo de performance van bedrijven beter controleren. Een andere stroming in de theoretische literatuur gaat uit van de gedachte dat de winsten van bedrijven gevoeliger zijn voor de beslissingen die managers nemen indien er sprake is van meer concurrentie. Dit geeft managers meer prikkels om zich in te spannen en de beste beslissingen te maken en leidt aandeelhouders tot een scherper toezicht op de gang van zaken. De relatie tussen de gevoeligheid van winsten en de mate van concurrentie is echter niet onomstreden.

Een theoretische verklaring voor een positief verband tussen concurrentie en productiviteitsgroei is gelegen in de uitgaven voor R&D. Hoge uitgaven voor R&D zullen leiden tot een grotere technologische vooruitgang en dus tot een hogere productiviteitsgroei. Naarmate een bedrijfstak meer concurrerend is, zal technologische vooruitgang tot meer winst leiden. Volgens Schumpeter³ daarentegen hebben juist ondernemingen met monopoliemacht meer financiële middelen om R&D uitgaven te financieren. Men kan concluderen dat de theoretische literatuur het gezochte positieve verband niet echt overtuigend ondersteunt.

Aangezien er weinig bestaand empirisch onderzoek naar de relatie tussen concurrentie en productiviteit is, voert Nickell een onderzoek uit op basis van gegevens over een groot aantal ondernemingen in Groot-Brittannië, waarbij hij in het bijzonder kijkt naar de gevolgen van concurrentie voor productiviteitsgroei. Nickell onderscheidt een bedrijfstak als zijnde meer concurrerend naarmate de som der marktaandelen van de vijf grootste bedrijven lager is of naarmate de gemiddelde overwinsten kleiner zijn. Eén van de problemen bij een empirisch onderzoek naar het verband tussen concurrentie en productiviteitsgroei betreft de vraag van wat oorzaak is en wat gevolg. Een bedrijf dat voortdurend een grotere productiviteitsgroei kent dan zijn concurrenten zal op den duur een hoger marktaandeel en meer monopolie macht kunnen verkrijgen. Hierdoor zou een argeloze onderzoeker kunnen vinden dat er een negatief verband bestaat tussen concurrentie en productiviteitsgroei, terwijl juist het omgekeerde mogelijk het geval is. Gelukkig werkt dit effect de goede kant uit. Indien men een positief verband vindt, mag men ervan uitgaan dat het werkelijke verband nog wel eens sterker kan zijn dan het verband dat gevonden is. Bovendien zijn er econometrische technieken om dit effect te reduceren.

Nickell vindt inderdaad in al zijn econometrische schattingen een significant positief verband tussen concurrentie en productiviteitsgroei. Uit zijn resultaten volgt dat een afname van 20 procentpunten in de som der marktaandelen van de vijf grootste bedrijven in een bedrijfstak leidt tot een permanente productiviteitsgroei van 1 procent per jaar. Evenzo leidt een afname van 6 procentpunten in de ratio van overwinst en toegevoegde waarde tot een permanente productiviteitsgroei van 1 procent per jaar (deze ratio bedroeg voor een vijfde van de onderzochte ondernemingen meer dan 29 procent en voor een vijfde van de bedrijven minder dan 0 procent). Er mee rekening houdende dat de genoemde getallen waarschijnlijk een onderschatting zijn van het werkelijke verband, luidt dus op basis van empirisch onderzoek de conclusie dat meer concurrentie leidt tot meer productiviteitsgroei.

Jean-Jacques Herings*

1. N. van Hulst, De baten van het marktwerkingsbeleid, ESB, 10 april 1996.
2. S.J. Nickell, Competition and corporate performance, Journal of Political Economy, 1996, blz. 724-746.
3. J.A. Schumpeter, Capitalism, Socialism, and Democracy, 1943.

*De auteur is verbonden aan de Katholieke Universiteit Brabant. Met dank aan Eric van Damme, Pieter Ruys en Dolf Talman voor nuttig commentaar.